

„Teatru expresionist german“

Suzi Hirsch, *lectorul* acestui volum antologic, este unul dintre cei mai bine pregătiți redactori din sistemul editorial. Activînd de mulți ani în domeniul traducerilor literare, îndeosebi din limba germană (ea însăși traducătoare elevată din această arie lingvistică), oferă exemplul caracteristic al unui lucrător de mare răspundere în laboratorul grandios care este instituția de cultură numită editură.

Un redactor trebuie să fie profund lămurit asupra cerințelor tematice din specialitatea sa și să caute să urmărească neconținut împlinirea acestor deziderate tematice, dinamizînd permanent forțele creatoare din respectivul domeniu. Munca și răspunderea principală a unui redactor este echivalentă cu exprimarea unei judecăți asupra unei lucrări literare, sarcina centrală fiind de a fi primul lector al manuscrisului, primul critic, competent, atent. Rezultatul colaborării dintre redactor și autor duce la realizarea cărților, acele sensibile „seismograme ale sentimentelor și ideilor“, pe care Maxim Gorki le considera drept cel mai mare miracol, dintre toate minunile create de om în drumul către mărețul său viitor.

Am început prin a serie aceste cuvinte despre munca redacțională după lectura acestei antologii de teatru expresionist german, a cărei selecție a fost efectuată de către cunoscuta teatrologă Iléana Berlogea. Este evident că s-au ridicat numeroase probleme redacționale în legătură cu traducerea acestor turburătoare drame de către Dieter Fuhrmann, Ion Roman, Liviu Ciulei. Prezenta unui atît de remarcabil om de teatru ca Liviu Ciulei între traducători, subliniază problema cu totul specifică a tălmăcirilor din autorii dramatici. Complicația este generată de îmbinarea cerințelor unei traduceri literare perfecte cu cerințele legilor scenei. Practica din trecut în acest domeniu s-a soldat frecvent cu o bifurcare mecanică a traducerilor dramatice,

creîndu-se, în mod artificial, dintr-un singur gen, poate cel mai armonios și mai complex al literaturii, două genuri = pe de o parte, piesa-lectură, destinată editării, iar pe de altă parte, piesa destinată reprezentării pe scenă. Mai ales cel de al doilea „gen“ a suferit în trecut transformări nepermise, trunchieri și falsificări, după „gustul“ regizorului respectiv, după cerințele trecătoare și meschine ale succesului ieftin și uneori după aptitudinile actorilor din distribuție. Nu trebuie demonstrat în mod special caracterul antiliterar al acestor procedee.

Traducătorii acestui volum antologic dovedesc că sînt buni cunoscători ai specificului genului, c-au izbutit să reîtrăiască intens conținutul operei traduse, să aprofundeze curentul de artă expresionist. Dieter Fuhrmann și Ion Roman cunosc ea limbă maternă limba din care au tradus, iar Liviu Ciulei, de mulți ani regizor de îndrăznețe spectacole în țările germanice, mînuiește în mod scriitoricesc limba în care traduce. Se ridică întrebarea dacă operele expresioniștilor Ernst Barlach, Reinhard Johannes Sorge, Walter Hasenclever, Georg Kaiser, Ernst Toller, vor rămîne numai drame de lectură sau vor interesa pentru transpunere scenică pe talenții noștri regizori. La această întrebare care ridică problema actualității interesului pentru arta expresionistă, caută să dea un răspuns exhaustiv studiul introductiv al Ilénei Berlogea, o sinteză lucidă a acestui fenomen cultural, caracterizat prin tendințe nonconformiste, prin aspirația de a răsturna ordini și valori prestabilite tradiționale. Autoarea studiului introductiv trece în revistă, dintr-o lungă listă, o serie de lucrări considerate indispensabile pentru analiza efervescentei expresioniste, a cărei acceptare sau respingere a cunoscut o îndelungă oscilație. Cei mai de seamă exegeți înclină către estimări pozitive, considerînd că aria expresionistă se dilată dincolo de spațiul

germanic și dimensiunile sale estetice înscris în expresionismul între curente literare ale protestului. Într-adevăr, citind cele cinci drame ale Antologiei, *Ziua moartă, Cerșetorul, Fiul, Gaz și Schimbarea la față*, considerate drept cele mai reprezentative creații ale teatrului expresionist german, poți să pătrunzi ușor dincolo de dilatarea formală, atât de agitat barocă, pentru atingerea miezurilor de realitate arzătoare. Dinamism și combustione, protest uriaș împotriva orinduirilor strivitoare, exaltarea forțelor primordiale pentru a înălțura cataclisme pe a căror margine de abis se află umanitatea, ieșită fără speranțe din uriașele războaie. Expresioniștii au cunoscut aspirația de a naviga pe apele fluviilor care poartă mistere. Ei au putut considera, dilatănd romantismul spre extreme limitate, că lumea nu este altceva decât o reprezentare a eului creator. Dar în arta lor au existat și semnele clare ale protestului social, nu numai împotriva orinduirii burgheze pe care au respins-o cu violență, dar și împotriva exasperantei tehnologii a orașelor tentaculare. Tezele lor estetice au putut interfera și postulatul „cuvintelor în libertate” al lui F. T. Marinetti, pentru care un automobil lansat în cursă era mai frumos decât Victoria din Samotrace.

Este negat naturalismul, realitatea nu mai trebuie să fie fotografiată. Țișnese din profundele straturi izvoare esențiale, cuvântul se încarcă de valențe concentrate, ca la simbolizări, devenind nucleu iradiant. Dramele Antologiei expresioniste prezentate de Editura Univers sînt aspirații către lumină și tinerețe, către o patetică libertate. Dramele expresioniste sînt străbătute și de un intens fior tragic, de o amară ironie, de un sarcasm hohotitor, ascuns după aparențele trăirii.

Simbolurile echivalează aspirațiile cele mai pure, iar situațiile pendulează între real și fabulos. Există un sensualism căutat în fierberea vitală a lucrurilor. Sensibilitățile se contorsionează după înfinitatea senzațiilor într-o lume nouă de taine. Ca o forță naturală, primitivă, dramaturgii expresioniști trăiesc în esență și lumea artei lor, contemplînd, minunîndu-se primitiv. Ei cunosc și ascultă vocile tumultuoase ale Naturii, populînd cerurile cu zei și umbrele cu fantasmе. Sensul neliniștii este sporit de *hamletism*, de turburătoarea căutare a adevărului, sfîrșind prin a se pierde pe un drum sinuos. Există o întoarcere spre o zonă primitivă, cu mirări acordate de starea pură a unui copil însetat de cunoaștere, doritor de a sfîșia vălurile alegorice pentru a ști, pentru a cunoaște. Fără orientări ferme ideologice, dramele lor clamează totuși necesitatea transformărilor radicale în lume, marile răsturnări, Johannes Becher, Bertolt Brecht sînt, în sensuri determinate, intermitent sub steua expresionismului. Critica socială, aspirația spre viață, negarea mecanizării, paternalismul sînt filoane care se interferează uneori antagonist în expresionismul teatrului german. Reprezentările teatrului expresionist au impus, cum scrie Ileana Berlogea — „arta spectacolului ca o artă polifonică, au afirmat regizorul ca pe un creator independent al spectacolului, liber să modifice după viziunea personală mesajul autorului, găsind cele mai originale combinații de linii și gesturi, melodii, cuvînt și culoare”... Probabil că traducătorul Liviu Ciulei, implicit, a făcut o sugestie regizorului pentru un viitor spectacol cu o dramă aparținînd acestui îndrăzneț curent literar și de artă, confruntare patetică a secolului nostru neliniștit.

